

||x'ae teko te ||'â ku
|x'oa n|i Djoanga he
e

**||Eu can ka koana dji a n||ama o tham he Yâmkara n̄ga ki ||'ane hi
khwen (Indigenous**

Peoples) di (bori kom o) f'âki kx'ui ye txa ka o n̄ga dji di a

N|i Kovid-19 djaonga |am ci ki

Kuri Kx'amo (f'ori |Oma) Kx'ûi ka

Cultural Survival

Yâmkara n̄ga ki ||a'ne hin khwena a Kovid-19 djoanga he |x'an xûka te. †Ori |oma kx'û† ka khwena djao te ||xau kara yâmkara n̄gaki ||'ane hin khwen di †âki kx'ui ye txa ka o n̄ga dji a ||eu kaca |eu di khoa ku a ndeu ta yâmkara n̄ga ki ||'ane hin khwena hinye tere ta |i xû |amciki.

||xae na o

(bori kom o) †Âki kx'ui ye txa ka o n̄ga dji ||hom djao ka xu dji yâmkara n̄ga ki ||'ane hin khwen ki, ||eu ka can di a xana di |ui ca ka xana ti ta, xana di ||hom a khoara cane xuo h† ka di a, ||ae ku ka di a tcaka bori a, djao kae di a tako kyeri di a xan di ||xae ki. Â xa a ||hom a nu ||xae na a ||hom kae te n̄|i (bori kom o) †âki kx'ui ye txa ka o n̄ga dji ki.

Galina Angarova
Executive Director
Cultural Survival

KOVIDI-19 Tcakakara Djao Kx'e di ||eu ||eu a.

N||i tcakakara djao kx'e dji kya te ||xao ka ca Yâmkara n̄ga ki ||'ane hin khwena o kx'ui khwena a n||â ku |x'oa kx'e a KOVIDI-19 he a xan |e na |e djao te ki.

Kehena hî ka koanae:

Hî ye mae ca ||xao can ka xo a kx'ui khwena a Yâmkara n̄ga ki ||'ane hin khwen o na a to n||amako n||â ku |x'oa ca KOVIDI-19 ci hî ye te kx'e dji a.

Hî ye mae ten khwena:

N||i n||ama ka tham he djao ka ca f'âki kx'ui ye txa ka khwena, Yâmkara n̄ga ki ||'ane hin o bori t̄uo te khwena, bori txa ka khwena taxunu ng'uo ki ||oen kx'ui khwena xana di ||eu cane te kx'e a n||i KOVID-19 |am ciki.

COVID-19

Ng'uo ki ||oen Khwena muo te kx'ua djoanga he KOVIDI-19.

Tco a xa he tco kadi a gonam gyao te. Gavamente ng'uo di a djao ka te ||eu can ka koana dji ||om kae khwe di |x'e di ||x'ae ku a ,djao ko xum woo ma, politiki ma tako khwen ki te ||oe ||xâna dji |x'an xûo te.

Nji ng'uo ki yo ka kyeri a fâ te |am ci ka hi to te kyare kara f'â a kx'e kuri takhwen âna hi xudji nji Yâmkara n̄ga ki ||'ane hin Khwen wo di dji ndeu ta tem tema Xom kx'ei dima tcakakara teire ta .

Hito te |u tâ kx'ûê ye ko te to te hîye te xudji djexo ka ti tc'aoma a.

Yâmkara n̄ga ki ||'ane hin khwen o bori t̄xa ka o dji |x'an ||hom djao wo n̄ji |am ciki.

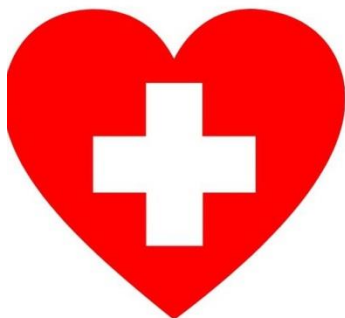
Te n̄ji ||oe ng'u dji ki muo te khoa kyeri |oakara tâ, kx'ui khwena t̄xa komo âcan bori a |oakara tcaka koana ka. †Ori |oma Kx'û† ka Khwena n̄||i n̄||am kx'e dji a ||x'a ||x'ae te n̄ji kyeri ci di koana ka, komo âna ko †âki bori t̄xa ka xudji di djao ||oe kx'e a tako ||homoko |oakara ngo djao kx'e Yâmkara n̄ga ki ||'ane hin Khwen o kx'ui khwena.

Âna ko te a n̄||ame tedji ||eu can ka koana dji tcxucane te khwe di ||x'ae , ceom ||x'ama tcakakara tako kx'am ||oavana eima.

†Hoa n̄gi dji nu ||Hom n̄gi dji

N̄ji ngyewican he yaka te |am a kyare kara mu kadi a †hoa n̄gi† dji a nu ||homo n̄gi† dji Yâmkara n̄ga ki ||'ane hin Khwen o dji a.

|Oakara tco cane ko tema, Kx'a cama, Tcoma

Â hambe |oakara tco cane ko tema, tcoma, kx'a cama tako tcaka borim o kom yâma mi ye te kx'e ||anu t̄hoakara t̄iye tâ

Kuri kx'amo ki â ||hom xudji, f'û xudji om koanama, tc'ao tco dji tako xudji o komo âxa kara n̄tom can ma muoe ||oe kx'e a ||hom n̄tgi dji tâ.

†Ori |oma Kx'ûî ka Khwe te xaro te n̄ji n||ama ku ka tham he e n̄ji kyeri ciki, f'âki kx'ui ye txa ka o n̄ga dji o djao he âna ko ||hom he e tako ||eu can câ Yâmkara n̄ga ki ||'ane hin khwena o kx'ui khwena a. Xa dji n||ama te ||eu can kx'e dji a f'âki kx'ui cânu n̄î KOVITI-19 |am ciki. Xa he |am kara khoaku kae tî.

Yâm ka khwe he f'âki kx'ui ye txa ka n̄ga ki djawon ||oen o he.

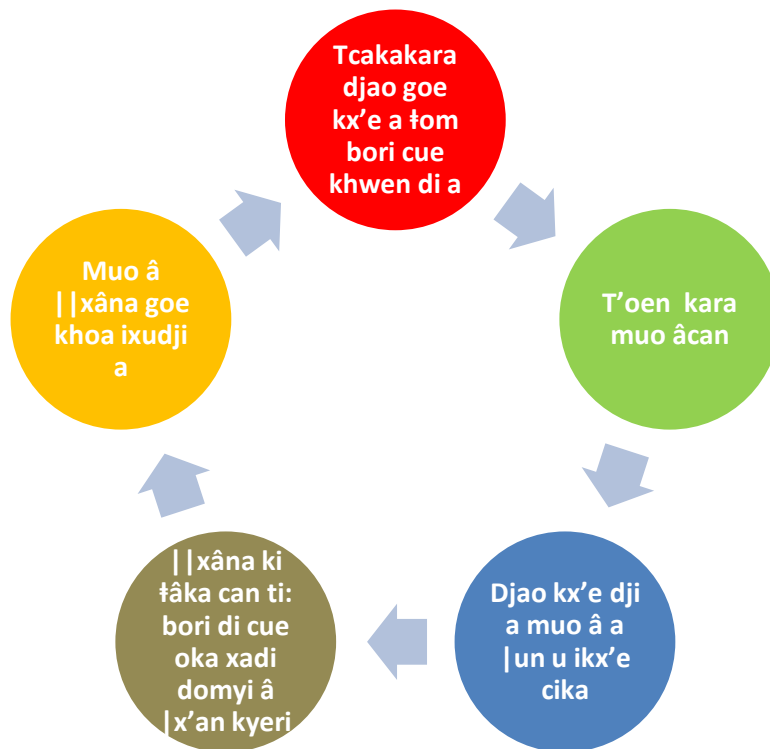

|Am ka khwe he bori a ngye kae goe kx'e di avaci kx'e a |oakara
Yâmkara n̄ga ki ||'ane hin khwen ki

Yâm o he

Bori cuere ma khwena nu temana djao khwena
Ndexu he e bori cue khwena hi re.
Kx'e câ ||eu can

Tcakakara djao kx'e a tom bori cue khwen di a

Kyacane te kx'e a ||xae djaoe tâ, komo âe ko a Ng'uoki tcocan kx'e n||ama khwen (WHO), te o gavamente he, tco khwena, tako a ng'u dji ki tin |ona miye te khoa.

Muo â ||xâna goe khoa ixudji a.

||ae na ||ae kuo tei tenu, f'oa a ||eucan ka koan dji a a nŋga o |ona miye te dji a. N|i he xao yâmo ko ||eucan kx'e he.

T'oen kara muo âcan

Î bori n||a djao khwe khoanaxa tako ngye a ng'uoki ko kae te koana dji tî tamaxa. Bori n||a khwena kehe |am guiye te kuo a doka tham he e djao o ciki na t'x'oara xui taya djao te |am.

||xâna ki fâka can ti: bori di cue oka xadi domyi â |x'an kyeri

|x'an ||xâna nŋga o djiki ku ti a ||eucane itaveno, n||a koana ka âkx'e a kx'ui khwena tama ||'o wo goe xa.

Djao kx'e dji a muo â a |un u ikx'e cika

A to o djao ociki tî takhwena nu djoanga khwena nu t'xa xan ||ae dja oe oroko djao di djao a.

Djao o nŋga |oakara ko
te

||oava na ei kx'ui o xo a
f'â ||oava xoka venu
cuvucuvuxo ka

|Oakara xu kx'ui o xu a
kx'ui oro xuinu

Yaka ti |am khwe ngye
thiya khwe a bori kx'ui o
ki

Nŋom bori a xaka teko
kx'ui tâ a xa ciye tave
djao o cika tama

Djao o n̄ga |oakara ko te

Djaoka cata ||'uni na ||x'aka tco dji 70% ||hom di a.

||oava na ei kx'ui o xo a f'â ||oava xoka venu cuvucuvuxo ka

Kx'ui o xudji ki djoanga txa goe. Nu djaoko khurite |am ngyevi kuka a cuvucuvu xodji a venu |u thanga xu ng'uni xudjika hi |un dara khom u he e: www.giss.tv

|Oakara xu kx'ui o xu a kx'ui oro xuinu

Djaoka thanga a tcoka |x'â kara xui ta a. |oa katì chlorine ta mite tco cika koana he ||'eika goe a kx'ui o xo he e. Xa t̄ Ethyl tco a tco t̄ o ki.

Yaka ti |am khwe ngye thiya khwe a bori kx'ui o ki

A |x'an kyacane tenu dokai thiya khwe a tamaxa âi t̄xucan koa te tiko ||oavacane.

N̄om bori a xaka teko kx'ui tâ a xa ciye tave djao o cika tama

A |e djao tem tâ xa ||x'aekuka a |e dji a tiyo domo di komcan otamaxa ngwaco goe a fone oka. À xa n̄i hi kx'e dji a oe o teveno fone xa djaoka. N̄i hi kx'e koana dji xa wo goe n̄i ki

|Amka khoe

Bori cue khwena nu teema khwena

N̄i ciki, te ||xa ||xae te ||eu ||eu kx'e dji a à ng'u di djoanga a n̄|ama khwen miyete khoana tako |u ||eucan kx'e dji n̄i Kovid-19 djoanga he e, tiyo yâmkara n̄ga ki ||'anehi na o kx'ui khwena tcakakara cue djexo kara ve.

Nguri Bori a.

Xu nji djoanga cika nguri bori a

An ng'uo di djoanga a n||ama khwena nłomo tî kx'ui he “infodemic” nji djoanga cika nguri bori te koanae, tako nguri bori a khwe a |he|hereka tako djexo ||e a hika a khwena a djexo ka goe a. Tako xu a e eku bori dji di n||a a.

Tee a tce bori di cuerema wa xa djoanga di ani dja a ng'u di djoanga n||ama khwena miyete khoa

Âna kote kx'e a xa âa khwe ve djoanga di ani dja, n||a koana an n|i ki mite khoana ||acane xua hina â goe tako n||a ma goe khwena a.

World Health Organization

||hom ka te o takhwena kx'ei tco koako te hî kx'e dji à

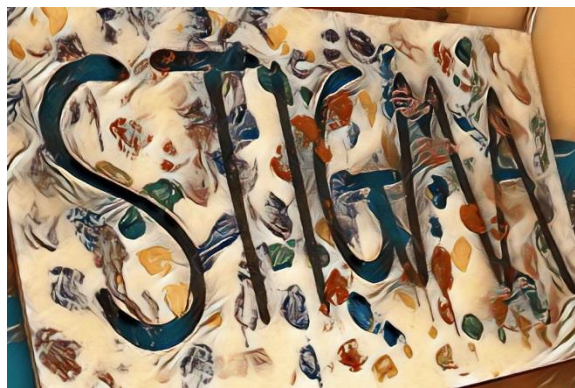
Te à nata te di |xe kx'am a ||hom ka di tu a nu tco ta . †xoarako kom yeu kx'aona nu |un tco khwena à.

Cue bori xa di ||'ae dam ka tako |un komo a goe dam cika to ng'uo ki tina
Â to di damoka cue te bori a nu komo a can. Te khwen di tcaka bori kom
o ta. Â todi dam a kx'ui khwe hambe nu gyao |uma a. A ki thiya xu hicané
||oe to nŋga ki to a a ku ta ti a. N|j n||ama ku tham ci khuri o ki to te a goe
maki tcaka bori a woe goe re ta.

Xu xûka ku a.

Xa djoanga ci yamoko yahi |am thiya bori cue o khwena mika tà hi kx'e a,
Tcaina (China) djoanga ta, a koana he Asia khwena |x'an xûo ||amo tì.

Nu xaxu ng'uni xu dji hicanete te o nŋga dji ki tama, koana he ti ta xûka te
an te o txara ||ham khwena nu wocan ||oa tama kyareka te a kyare a
||ham nu te ng'uoka.

À koana ciki miyete kx'e te ||eucane djao ka te dam a, xu |um di
ng'uoka xûkara kx'ui a, re fûoka, re tx'oarahi ng'uo ka, re |un di djoanga ka
kx'uika ku a.

Radohè (Bori cue o hè) khwe kx'ûf |eu |eu xo
 Borim f'àmki cue o xu dji ki a à ||oe khwen |eu |eu koako te kx'e a tako
 ||aeku o â khwe di cove koa te kx'e a.

Tce kara kom ta ve bori di cue a xu

E cika thiya xuna khwen ki |'ao a woca kyate, |xuri daoka: nguri tcom a f'ûka tako khwe t'oenka tcom tama, venu rapera na tcocan ka tco dji ta. Â |uma mi kx'e a xama oe oro ko tco djoanga a ta nu a bori f'u khwena nu bori cue khwena muoko f'oa ana â to khoa kuka n|j an n||a te kx'e dji ta te o tc'ao tco dji o ka.

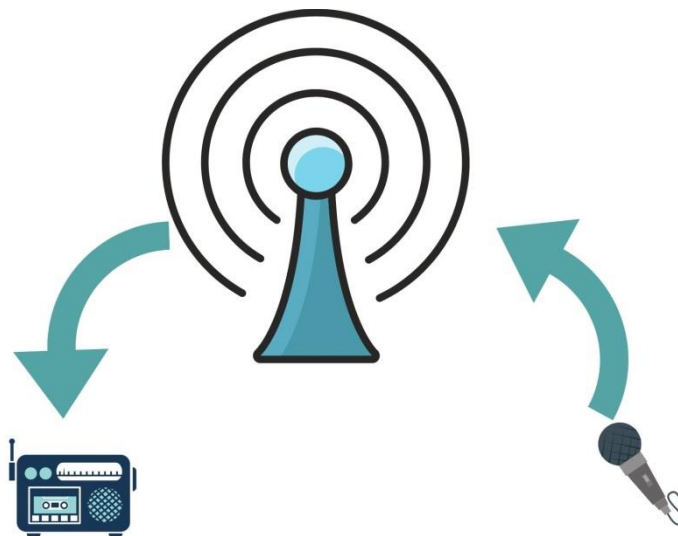
Khwena a o cove na bori di cue a

Â xa a |uma wo n|j djoanga ci tcae goe khoana | koana dji a re ||'ò ti Kovid-19 djoanga cika nu mite kx'e a |eu |eu kuri na a tako an khwena a tama. Xa o f'oa kx'e dji a |x'an ||eucan tako ||am an ||amo te f'î he è.

Cue bori a te di o waxa hicanete a nu te ng'uo ki tin |òn n||a te a N||ama ku a ||eucan kx'e dji tee ng'uo ciki, re |u n|ga dji ki tako te o odji waxa, a mite khoana xa nauxu dji hire nu hive ta n|j |am ci ka.

Hîye ko a kx'e a rado a khwena a bori cuerema o a djoanga ci tcae te ta iye te kx'e a, muo a canete to tco khwena muo ko tco ca tca khwena a.djoanga ci u ceca he |x'an kara ||hom tiyo a djoanga he xavana txa ve ta tako ||eu kx'e an tca tena wove ta.

||hom ka to di kuri kx'am kx'ûf a

Hîye ||x'ae xu a to ||xae ti |am. N|ji ki mite khoana ||ae ki hi xo dji: |òàmbam xàima, tcaram cà ma, ùm cîma |u xu dji om ki

Djao ||ae ki txa ku ana ko ndekuri dji nu mbakuri ||oa di a ta. Tako ||hom ka to di yiceregu di cue a |e kx'amo ki tako |u hî xudji a tama hî to f'xu caka di a n|ji djoanga ciki di xu o ka.

Rado ki kx'ui ka |òâna ta ||gekhwe dji ta ||geu kai te kx'e a. Te ||xae tim koanam ka n̄gi ku dji |evo te. Te kx'e a khwen di dom a khwena ||xao di a to khwena qao x ate xuo ana

||hom ka to di yiceregu di cue a |e kx'amo ki tako |u hî xudji a tama hî to f'xu caka di a n̄i djoanga ci di |amok i.

Thiya n̄ga djiki intaneti ka ||acan he ||xao teve cure |oana a. Bori cue o n̄ga dji ki yâmo ko ngyeo khwena ta |oana ta ||ae ku n̄i cure dji kyao xui ta |am. ||aâ ||ae khwena a to bori cue o n̄ga ci oka to yak o f'âki kx'ui ye ko ||ae |oana a.

An tete khwena âka khoara can a n̄i kokui hi xudji oka miyeteve COVID-19 he khuri naxua ta ta. ||Aeku tako |eu |eu a tco khwen miyete kx'e dji a.

N||a ka n̄i djoanga ci |amoki a to tcakakara te ti kx'e dji a ana ko te

To n̄ga ki yâmo ko ||aeku n̄i djoanga ciki ndexu dji a te ||acane te tako nde ta te di kx'û a te ||hom kara ko kx'e dja kuo goere.

|'Ao di ||eo ||hom ka tako xu kokoro xu di f'u a.

Khwena a n||a ta kx'e ya xa te a |oakara ||ecan kx'e dji a ena ||hom kara gui ta, |'ao a djoanga txa xuve, tama a xa ci djao ta ha kx'e he yawae te kx'e djoanga txa ka ta.

Kyeri kara gui a f'û dji te |xe kx'amo ||hom kara ko djoanga ||â eiye ||o dji a tako tam kuri dji ka takhwen f'ûo ko te hi f'û dji di xo ||hom ka khwe |xe kx'am ||eu khwe dji, a te on takhwena kyao dom yi ka te dji.

Ma n̄ga dji ki xa kwecane xa djoanga he wo goe?

Tce bori kom o nṅa dji:

Ng'uo ki djoanga n||ama Khwena (World Health Organisation)
<https://www.who.int/es>

|U tham dji bori ṅu khwena KOVID-19 cika ||gara ||oe dji

Ng'uo ki ||oen bori ṅu khwena o ||x'ae ku he
<https://ijnet.org/en>

Ng'uo ki ||oen (investigative journalism) bori ṅu khwena o ||x'ae ku he
<https://gijn.org/gijn-en-espanol/>

South Africa
<https://sacoronavirus.co.za/>

African Union
<https://africacdc.org/covid-19/>

World Health Organization Africa
<https://www.afro.who.int/health-topics/coronavirus-covid-19>

